

Cecylia Kuta

<https://orcid.org/0000-0001-9485-3239>

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych
Instytutu Pamięi Narodowej w Krakowie
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna przy kościele pw. św. Kazimierza Królewicza (Franciszkanów Reformatów) w Krakowie w latach 1984–1989

Abstrakt: Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna przy kościele pw. św. Kazimierza Królewicza w Krakowie powstała jesienią 1984 r. Celem artykułu jest przedstawienie historii tej specyficznej organizacji o zróżnicowanym składzie wiekowym i społecznym, koncentrującej się na działalności ekologicznej, edukacyjnej oraz charytatywnej, a także odgrywającej ważną rolę w informowaniu i formowaniu społeczeństwa.

Słowa kluczowe: ekologia w PRL, duszpasterstwo ekologów, Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna, Polski Klub Ekologiczny, niezależna działalność ekologiczna, Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA).

Abstract: The Franciscan Ecological Community at St Casimir the Prince Church in Cracow was founded in the autumn of 1984. The article aims to present the history and activities of this specific organisation, which brought together members of various ages and social backgrounds, focused on ecological, educational, and charitable activities, and played an important role in informing and forming society.

Keywords: ecology in the People's Republic of Poland, pastoral care of ecologists, Franciscan Ecological Community, Polish Ecological Club, independent environmental activity, Ecological Movement of St Francis of Assisi.

Wprowadzenie

Mimo postępujących badań nad najnowszą historią Polski wiele tematów nie doczekało się szerszej analizy i zainteresowania badaczy. Przyczyną tego jest fakt, że szereg inicjatyw miało charakter lokalny, stąd nadal pozostają szerzej nieznane. Przede wszystkim jednak brak zainteresowania nimi wynika z niewystarczającej ilości źródeł. Stąd też historycy rezygnują z badania niektórych tematów. Brak materiałów w zasobach Archiwum Narodowego, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej czy też archiwach kościelnych lub społecznych, chociaż może zniechęcać do dalszych poszukiwań, nie zwalnia z podejmowania wysiłku badawczego i próby wypełnienia luk w historiografii. Przykładem tego może być temat ekologii w PRL. Jak słusznie zauważył Radosław Domke¹, do lat osiemdziesiątych XX w. nie prowadzono poważniejszych dyskusji nad tym problemem. Wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz powstanie niezależnych inicjatyw podnoszących kwestię ekologii i ochrony środowiska nastąpiły w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, po katastrofie elektrowni atomowej w Czarnobylu. Stanowiła ona moment przełomowy dla niezależnej działalności ekologicznej w Europie Środkowo-Wschodniej. Społeczeństwo dopiero wówczas zdało sobie sprawę ze skali zagrożenia i stopnia zakłamania ze strony władz komunistycznych². Z tego względu również działalność takich grup, jak Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna funkcjonująca przy kościele pw. św. Kazimierza Królewicza w Krakowie, chociaż była ważna, co spróbuję wykazać w dalszej części tekstu, nie spotkała się dotąd z zainteresowaniem badaczy. Źródła na jej temat ograniczają się do dokumentacji zgromadzonej

¹ R. Domke, *Ekologia i ochrona środowiska w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej*, „Humanities and Social Sciences” 2018, t. XXIII, nr 3, s. 31.

² Ibidem, s. 42; Ł. Kamiński, *Eko-opozycja*, „Tygodnik Powszechny”, 17 IV 2011, nr 16 (dodatek spec.: „Natura, człowiek, bunt”, red. M. Olszewski, Ł. Kamiński, W. Pięciak, s. 27); E. Skotnicki, *Ekologia à la PRL*, „CzasyPismo” 2014, nr 2, s. 77–84. Na temat katastrofy w Czarnobylu zob. N. Baranowska, *Ispytanije Czernobylem*, Kijów 2016; K. Brown, *Czarnobyl. Instrukcje przetrwania*, tłum. T. Gałązka, Wołowiec 2019; *Czornobylska tragedija. Dokumenty i materiały*, red. N. Baranowska, Kijów 1996; N. Daniloff, *Chernobyl and Its Political Fallout: A Reassessment*, „Demokratizatsiya. The Journal of Post-Soviet Democratization” 2004, t. XII, nr 12, s. 117–132; K. Dworaczek, *Władze Związku Sowieckiego wobec katastrofy czarnobylskiej*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2020, t. LV, z. 1, s. 155–176; idem, *W cieniu radioaktywnej chmury. Konsekwencje katastrofy czarnobylskiej w Polsce*, Wrocław–Warszawa 2022; E. Geist, *Political Fallout: The Failure of Emergency Management at Chernobyl*, „Slavic Review” 2015, t. LXXIV, nr 1, s. 104–126; A. Higginbotham, *Midnight in Chernobyl. The Untold Story of the World’s Greatest Nuclear Disaster*, London 2019; idem, *O północy w Czarnobylu*, tłum. R. Filipowski, Kraków 2019; A. Jaroszynska, *Chernobyl. The Forbidden Truth*, Lincoln 1995; A. Leatherbarrow, *Chernobyl. 01:23:40*, [b.m.w.] 2016; D.R. Marples, *The Social Impact of the Chernobyl Disaster*, Houndmills–Basingstoke–London 1988; G. Medvedev, *The Truth about Chernobyl*, New York 1991; S. Plokhyy, *Czarnobyl. Historia nuklearnej katastrofy*, tłum. M. Fedyszak, Kraków 2019; P.P. Read, *Czarnobyl. Zapis faktów*, tłum. J. Kubowski, Warszawa 1996.

w archiwum klasztoru oo. Reformatów Krakowie oraz relacji i wspomnień działaczy tej wspólnoty. Na ich podstawie starałam się odtworzyć i przybliżyć działalność tego ruchu do 1989 r. oraz ukazać jego założenia i specyfikę.

Geneza

Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna (FWE) zawiązała się jesienią 1984 r. Jej genezy szukać należy jednak znacznie wcześniej. We wrześniu 1980 r., w okresie solidarnościowego zrywu narodu, powstała w Krakowie niezależna organizacja ekologiczna pod nazwą Polski Klub Ekologiczny (PKE)³. To pierwsza w bloku państw komunistycznych organizacja otwarcie sprzeciwiająca się traktowaniu środowiska jako dobra niczyjego, stanowiącego wartość drugorzędą w stosunku do gospodarki kraju. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że temat ekologii i zagadnienia ochrony środowiska były w PRL tematem tabu. Cenzura pilnowała, by do publicznej wiadomości nie docierały informacje odnoszące się do tej problematyki. Tylko w nielicznych przypadkach dopuszczano do druku publikacje poruszające problematykę ekologiczną. Tajemnicą państwową objęto dane statystyczne, w których pojawiały się informacje na temat wzrostu skażenia⁴. W ujawnionej przez Tomasza Strzyżewskiego *Księżde zapisów i zaleceń Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie* zalecano:

Z opracowań na temat ochrony bądź zagrożenia środowiska naturalnego w Polsce należy eliminować informacje o bezpośrednim zagrożeniu życia i zdrowia ludzi spowodowanym przez przemysł i środki chemiczne stosowane w rolnictwie. Zakaz dotyczy konkretnych przypadków niebezpiecznego dla życia i zdrowia ludzi zanieczyszczenia atmosfery, wody, gleby i środków spożywczych. Zakaz niniejszy obejmuje ponadto wszelkie informacje o skażeniach powodowanych przez pestycydy. Należy również eliminować wszelkie materiały i informacje o zagrożeniu zdrowia pracowników zatrudnionych przy produkcji polichloru winylu (PCW) oraz o niebezpieczeństwach wynikających z zastosowania np. w budownictwie bądź wprowadzenia na rynek tych wyrobów przemysłu chemicznego. Należy sygnalizować kierownictwu GUKPPiW krytyczne materiały na temat lokalizacji obiektów przemysłowych (istniejących i projektowanych), wpływających niekorzystnie na środowisko naturalne⁵.

Zaleceń tych skrupulatnie przestrzegano. Postępując zgodnie z materiałem instruktażowym, składając raport z ingerencji cenzorskich dokonanych wiosną 1974 r., zapisano:

³ R. Domke, op. cit., s. 36; <http://zgpkpe.pl/o-nas/> (dostęp: 8 II 2023); M. Białecka, *Refleksje o powstaniu Polskiego Klubu Ekologicznego*, w: *Przez ekologię do wolności. Ruch ekologiczny a 25 lat przemian – refleksje na 25-lecie odzyskania suwerenności Polski*, red. A. Kassenberg, Warszawa 2014, s. 12–17, https://www.pine.org.pl/wp-content/uploads/pdf/przez_ekologie_do_wolnosci.pdf (dostęp: 25 I 2023).

⁴ R. Domke, op. cit., s. 41–42.

⁵ T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015, s. 81–82.

Wyodrębniającą się grupę stanowiły ingerencje dokonane w materiałach poruszających problem ochrony środowiska. Ingerowano w 16 tekstach, w których dokonano znacznych skreśleń, eliminując informacje – często utrzymane w pesymistycznym tonie – na temat stopnia skażenia atmosfery, gleby i wód, postępującego procesu dewastacji środowiska, nieodwracalności poczynionych szkód, złej lokalizacji licznych zakładów przemysłowych przyspieszającej proces zanieczyszczeń, bezpośredniego zagrożenia dla organizmu człowieka⁶.

Z książek i artykułów naukowych i prasowych usuwano informacje o skażeniu flory i fauny Bałtyku, dane na temat stopnia zatrucia wód, fragmenty wskazujące na wielokrotne przekraczanie przez zakłady przemysłowe dopuszczalnych norm zanieczyszczeń itp.⁷ Od 1980 r. następowało stopniowe znoszenie blokady informacji o postępującej degradacji środowiska, co w znacznej mierze było zasługą powstających w tym czasie środowisk niezależnych ekologów⁸.

Pierwsze spotkanie PKE odbyło się 23 IX 1980 r. w sali Związku Polskich Artystów Plastyków „Prymat” w Krakowie. Udział w nim wzięło ponad 250 osób. Wśród nich byli działacze krakowskiego Klubu Ochrony Środowiska, Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, Związku Polskich Artystów Plastyków. Podczas zebrania wystosowano „List otwarty do Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, zawierający postulaty dotyczące ochrony środowiska. Oprócz uczestników zebrania pod listem podpisali się też licznie mieszkańcy Krakowa⁹.

Kolejne spotkania PKE odbywały się w krakowskim klubie Pod Gruszką, a następnie ze względu na duże zainteresowanie przeniosły się do budynków Akademii Górniczo-Hutniczej (AGH)¹⁰. Niemal od razu stworzono strukturę ogólnopolską, ale jak wspominał dr inż. Feliks Stalony-Dobrzański¹¹: „Najwięcej działało się w Małopolsce. Organizowaliśmy kolejne tematyczne Fora Dyskusyjne. Na tych spotkaniach zbierało się mnóstwo ludzi. Wydawaliśmy zielone zeszyty, które były zapisem tych dyskusji, potem rozsyłaliśmy to władzom, wojewodzie, prezydentowi miasta. Aby pokazywać problemy i ukazywać ich znaczenie”¹².

W początkowym okresie działania PKE były skierowane na rzecz przełamania bariery milczenia wokół zagrożeń ekologicznych, zdrowia i kultury

⁶ Szerzej zob. Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Warszawie, Informacja o materiałach zakwestionowanych w okresie od 16 III do 31 III 1974 r., Warszawa kwiecień 1974 r., w: T. Strzyżewski, op. cit., s. 245.

⁷ Przykłady ingerencji cenzorskich w tekstach dotyczących ekologii i ochrony środowiska zob. T. Strzyżewski, op. cit., s. 245–250, 398, 524.

⁸ R. Domke, op. cit., s. 42.

⁹ Michalina Białecka podała, że pod listem podpisało się m.in. 1577 pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ) i ok. 3000 pracowników Akademii Górniczo-Hutniczej (AGH). Zob. M. Białecka, op. cit., s. 13–14.

¹⁰ M. Szeliga, *Z widokiem na Skawinę*, „Tygodnik Powszechny”, 15 IV 2011, nr 16 (dodatek „Natura, człowiek, bunt”), s. VIII.

¹¹ Feliks Stalony-Dobrzański (ur. 1942) – doktor inżynier, pracownik naukowy AGH, współzałożyciel i działacz Polskiego Klubu Ekologicznego (PKE).

¹² Cyt. za: M. Szeliga, op. cit., s. VIII. Por. M. Białecka, op. cit., s. 15–16.

narodowej, szczególnie w obszarach oddziaływania przemysłu surowcowego i uciążliwych zakładów produkcyjnych. Władysław Włodarczyk¹³ (znany wśród przyjaciół jako Jacek Włodarczyk), późniejszy inicjator FWE, pisał:

Byłem członkiem i jednym z wielu „animatorów” Polskiego Klubu Ekologicznego. Klub powstał we wrześniu 1980 r., tuż po pamiętnym sierpniu, na fali wielkiego optymizmu i nadziei towarzyszącej powstaniu Solidarności. Brałem udział w pracach Koła PKE w AGH, której to Uczelni byłem wieloletnim pracownikiem. Nasze Koło w sposób znaczący przyczyniło się do pierwszego wielkiego i bardzo spektakularnego sukcesu Klubu – wyłączenia z eksploatacji Wydziału Elektrolizy Huty Al „Skawina”. Podejmowało też szereg pożytecznych inicjatyw dotyczących zwłaszcza zmiany sposobu myślenia o Krakowie i występujących w nim zagrożeniach¹⁴.

W tym miejscu trzeba wyjaśnić, że PKE nie był czymś w rodzaju „klubu entuzjastów od jednorazowych akcji bezpośrednich”. Członkowie PKE, w większości pracownicy naukowcy AGH w Krakowie, dysponowali szczegółową wiedzą o tym, jak w rzeczywistości wyglądała ówczesna sytuacja gospodarcza i ekologiczna oraz jakie czynniki miały wpływ na degenerację środowiska na skutek działalności gospodarczej człowieka. Pojawiło się wówczas w obiegu pojęcie „ekorozwój”, które stanowiło zaczątek nowego sposobu myślenia o relacji człowieka z przyrodą. Było to – jak zauważył Domke – „wielkie wyzwanie, jakie opozycja kierowała do społeczeństwa, a głównie do ówczesnych władz politycznych. Można to uznać za początek polskiej polityki ekologicznej”¹⁵.

Po wprowadzeniu stanu wojennego PKE jako jedna z nielicznych niezależnych organizacji nie została rozwiązana ani zawieszona. Mimo że formalnie dalej funkcjonowała, jej działania w dużym stopniu ograniczono, nie tylko zewnętrznie, ale również w wyniku panującej w owym okresie wewnętrznej nieufności. Włodarczyk wspominał:

Wskutek polaryzacji stanowisk wobec podstawowego wówczas problemu Klubu: „co dalej czynić?”, naturalnego lęku wśród wielu członków oraz objawów nieufności – atmosfera w Klubie pogarsza się. Zamiast konstruktywnej dyskusji i efektywnej pracy pojawia się wiele negatywnych [...] zjawisk, takich jak: zniechęcenie, konformizm, atmosfera podejrzeń i niedomówień. Broń Boże, proszę nie odbierać tych słów jako

¹³ Władysław Włodarczyk (ur. 1943) – doktor inżynier, pracownik naukowy AGH, adiunkt na Wydziale Metali Nieżelaznych. Od 28 II 1986 do 9 II 1989 r. rozpracowywany przez Wydział II Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych (WUSW) w Krakowie w ramach sprawy operacyjnego sprawdzenia (SOS) kryptonim „Trio”, nr rejestracyjny Kr 32184. Objęty był kontrolą operacyjną z uwagi na kontakty z brytyjską organizacją charytatywną The Jagiellonian Trust. Zob. Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 37/51786, Akta paszportowe Władysława Włodarczyka; *Katalog osób rozpracowywanych*, Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/556701> (dostęp: 14 II 2023).

¹⁴ W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna*, „Tygodnik Salwatorski”, 24 XII 1995, nr 52/53.

¹⁵ R. Domke, op. cit., s. 36.

próby obwiniania kogokolwiek (z wyjątkiem autorów stanu wojennego). Takie były jednak fakty i myślę, że wielu czytelników, pamiętających ówczesne czasy, mogło poczynić podobne obserwacje w wielu środowiskach¹⁶.

W tych okolicznościach kilku działaczy krakowskiego PKE starało się nawiązać kontakt ze środowiskiem kościelnym, w porozumieniu z którym mogłaby powstać nowa wspólnota. Niewątpliwie wpływ na taką postawę miała także druga pielgrzymka papieża Jana Pawła II do Polski w czerwcu 1983 r. W sierpniu tegoż roku Włodarczyk wziął udział w Pieszej Pielgrzymce Krakowskiej na Jasną Górę, w grupie VII, której patronował św. Franciszek, a opiekunem i przewodnikiem grupy był o. Rufin Maryjka¹⁷ z Prowincji Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych. Wówczas to, jak wspomniał Włodarczyk, „na trasie między Wawelem a Jasną Górą – rodzi się pomysł utworzenia Wspólnoty i sposobu, jaki ma do tego doprowadzić. Tym sposobem, załączkiem Wspólnoty, ma być Pieszka Pielgrzymka do Asyżu i Rzymu «Szlakami Św. Franciszka z Asyżu». Wszak to Św. Franciszek właśnie jest patronem ekologów. [...] Dlaczego nie spróbować pogłębić swojej wiedzy, sięgnąć do źródeł etyki ekologicznej, pójść Jego śladami i postarać się Go lepiej zrozumieć?”¹⁸.

Pielgrzymka śladami św. Franciszka do Asyżu i Rzymu, zorganizowana przez Włodarczyka i grupę jego przyjaciół oraz współpracowników z AGH, odbywała się dla uczczenia św. Franciszka oraz jubileuszu 500-lecia śmierci św. Kazimierza Jagiellończyka. Modlono się również w intencji Ojca Świętego Jana Pawła II, który kilka lat wcześniej, 29 XI 1979 r., ogłosił św. Franciszka z Asyżu patronem ekologów i wielokrotnie w swych wypowiedziach podkreślał konieczność ratowania środowiska człowieka, a także w intencji Ojczyzny i przywrócenia równowagi ekologicznej w świecie.

W ramach przygotowań do pielgrzymki 12 V 1984 r. zorganizowano pieszą wyprawę do klasztoru oo. Reformatów w Wieliczce, do grobu Sługi Bożego brata Alojzego Kosiby. W biuletynie „Nasze Dzisiaj”, wydawanym do użytku wewnętrznego przez Prowincję Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych w Krakowie, pisano: „Była to pierwsza wyprawa-trening i przygotowanie duchowe do pieszej pielgrzymki śladami św. Franciszka do

¹⁶ W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna...*

¹⁷ Ojciec Rufin Maryjka OFM (ur. 1954) w 1973 r. wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych w krakowskiej Prowincji Matki Bożej Anielskiej. 18 II 1980 r. złożył śluby wieczyste, a 25 IV 1981 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako kapłan pracował w pionie formacji zakonnej (wychowawca kleryków), a także jako sekretarz Prowincji. W latach 1992–1998 odbył studia specjalistyczne z filozofii w Papieskim Uniwersytecie Antonianum Zakonu Braci Mniejszych w Rzymie, a następnie pracował we Włoszech na placówce prowadzonej przez krakowską Prowincję Zakonu. 13 IX 2011 r. został wybrany przez zarząd generalny Zakonu Braci Mniejszych na nowego ministra prowincjalnego Prowincji Matki Bożej Anielskiej. Po zakończeniu kadencji prowincjała podczas kapituły prowincjalnej 17 V 2017 r. został wikariuszem Prowincji. Zob. <https://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/kraj/o-rufin-maryjka-ofm-referentem-wydzialu-zakonnego-w-krakowie-97312/> (dostęp: 30 I 2023).

¹⁸ W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna...*

Asyżu i Rzymu. [...] Nawiedzenie grobu Sługi Bożego – to pierwszy etap w poznawaniu ducha Franciszkańskiego. Modlitwa przy grobie była prośbą o wstawiennictwo i opiekę, aby udało się zrealizować pielgrzymkę i osiągnąć jak najlepsze duchowe owoce¹⁹. Ponadto jako swoisty „trening” przed pielgrzymką odbywano wyprawy i spacerunki do podkrakowskich miejscowości²⁰.

Pielgrzymka „Szlakami św. Franciszka” odbyła się na przełomie sierpnia i września 1984 r. Duchowymi opiekunami byli franciszkanie-reformaci: o. Rufin Maryjka i br. Roger Mularczyk²¹. Wspominany już Włodarczyk pisał:

Po wielu perturbacjach, spotkaniach, dyskusjach w gronie przyjaciół, olbrzymiej pracy i pomocy Ojców Franciszkanów Prowincji Matki Bożej Anielskiej (popularnie zwanych Reformatami) przebywamy trasę od Krakowa do Monte Cassino, w tym ok. 450 km po ziemi włoskiej pieszo. Sześć tygodni pielgrzymki pozostanie na zawsze w pamięci jej uczestników. Oprócz ogromu wzruszeń i wrażeń różnej natury związanej z możliwościami bliskiego poznania wspaniałych sanktuariów franciszkańskich i innych, dorobku kultury europejskiej, wspaniałych i życzliwych ludzi, poznania piękna przyrody włoskiej – mamy także możliwość przybliżenia sobie mentalności franciszkańskiej i postaci Świętego. Żaden turysta „autokarowy” czy „samochodowy” nie ma czasu i możliwości zobaczenia tego wszystkiego co my widzieliśmy i na takie odczucia i refleksje, jakie były naszym wspólnym, ale równocześnie bardzo indywidualnym udziałem. Zasadniczy cel pielgrzymki zostaje spełniony. To z grona jej uczestników i osób blisko z nimi związanych powstaje nasza Wspólnota²².

Wspólne przeżycia i doświadczenia, atmosfera szacunku i wzajemnego zaufania, świadomość, że można polegać na sobie nawzajem, wpłynęły na skonsolidowanie się grupy. Jej duchowym opiekunem został o. Rufin Maryjka – asystent sekcji ekologicznej Franciszkańskiego Zakonu Świeckich. Grupę tworzyli głównie pracownicy naukowcy różnych specjalności z AGH (m.in. Władysław i Julia Włodarczykowie²³, dr Henryk Brancewicz²⁴, dr inż. Feliks

¹⁹ *Archiwum OO. Reformatów w Krakowie*, „Nasze Dzisiaj” 1985, nr 2, s. 97.

²⁰ Relacja Jadwigi Wojaś, Kraków, 27 IV 2016, nagranie w zbiorach autorki.

²¹ *Ibidem*; Relacja Henryka Brancewicza, Kraków, 4 V 2016, nagranie w zbiorach autorki. Ojciec Roger Mularczyk OFM (ur. 1959) święcenia kapłańskie przyjął 27 IV 1985 r. Od 1992 r. pracuje na Ukrainie (Luboml, Kowel, Rawa Ruska, Sierednie), proboszcz parafii we wsi Sierednie. Zob. <http://www.wolaniacom.parafia.info.pl/?p=main&what=151> (dostęp: 30 I 2023); <https://ofm.krakow.pl/cms/index.php?page=ukraina---serednie> (dostęp: 30 I 2023).

²² W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna...*

²³ Julia Włodarczyk (ur. 1942) – inżynier, żona Władysława Włodarczyka, wówczas rzecznik patentowy w Biurze Projektów i Kompletacji Dostaw Maszyn i Urządzeń Hutniczych „HUTMASZPROJEKT-HAPEKO”, oddział w Krakowie. Zob. AIPN Kr, 37/51786, Akta paszportowe Władysława Włodarczyka.

²⁴ Henryk Kazimierz Brancewicz (ur. 1943) – doktor, absolwent Wydziału Astronomii UJ. W latach 1966–1976 pracownik naukowy UJ, 1976–1994 AGH, 1977–1984 Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, miłośnik astronomii (od lat sześćdziesiątych członek polskich i międzynarodowych towarzystw astronomicznych). Od drugiej połowy lat siedemdziesiątych współpracownik KOR, następnie KSS „KOR” i ROPCiO, kolporter wydawnictw niezależnych. Od 1980 r. w NSZZ „Solidarność”. Uczestnik strajku na AGH w dniach 14–16 XII

Stalony-Dobrzański, prof. Adam Guła²⁵, prof. Jan Bromowicz²⁶), pozostali dawni członkowie PKE (m.in. Michalina Białecka²⁷, Krystian Waksmundzki²⁸) oraz

---

1981 r. Internowany 16 XII 1981 r., zwolniony 7 IV 1982 r. Po uwolnieniu członek Tajnej Komisji Wydziałowej oraz prezydium TKZ NSZZ „Solidarność” w AGH. Od 1984 r. twórca i członek FWE przy krakowskim kościele pw. św. Kazimierza Królewicza. Po 1990 r. był m.in. przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Astronomicznego (1995–2005), prezesem Polskiego Towarzystwa Miłośników Astronomii (2000–2008). Od 28 I 1982 do 22 X 1984 r. rozpracowywany przez Wydział III-1 KWMO/WUSW w Krakowie w ramach kwestionariusza ewidencyjnego, od 4 III 1986 do 23 XI 1988 r. przez Wydział V WUSW w Krakowie w ramach SOR „Aktorka”. Zob. A. Kawalec, *Brancewicz Henryk Kazimierz*, w: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. I, red. M. Łątkowska i in., Warszawa 2010, s. 64.

²⁵ Adam Guła (1941–2014) – prof. dr hab., fizyk, energetyk. W latach 1965–1997 pracownik Instytutu Fizyki i Techniki Jądrowej – jednostki pozawydziałowej AGH, a następnie Wydziału Fizyki i Techniki Jądrowej AGH. W latach 1996–2008 kierownik Katedry Zrównoważonego Rozwoju Energetycznego na Wydziale Energetyki i Paliw AGH. Kierował pracami polskich zespołów w szeregu międzynarodowych projektów w zakresie efektywności energetycznej i energii odnawialnych. Członek rad programowych wielu czasopism branżowych oraz instytucji i stowarzyszeń krajowych i zagranicznych. Jeden z założycieli PKE – członek Zarządu Krajowego w latach 1988–1990, prezes w latach 2009–2011. Współtworzył polsko-amerykańską Fundację na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii (FEWE), a w 2000 r. Stowarzyszenie The Krakow Institute for Sustainable Energy. Współzałożyciel wielu lokalnych oraz międzynarodowych instytucji. Zob. *Historia AGH*, https://historia.agh.edu.pl/wiki/Adam_Gu%C5%82a (dostęp: 14 II 2023). Od 1963 r. (wówczas był studentem fizyki UJ) opracowywany przez Wydział III KW MO w Krakowie jako kandydat na tajnego współpracownika (nr rej. Kr 3483/63). Pretekstem do objęcia go opracowaniem stał się fakt przypadkowego udziału w protestach pod krzyżem w Nowej Hucie w kwietniu 1960 r. Odbił kilka spotkań z funkcjonariuszem SB, podczas których „udzielił ogólnych informacji”. W czasie rozmowy z funkcjonariuszem 15 XII 1967 r. „kandydat kategorycznie odmówił udzielania informacji, twierdząc, że poświęca się jedynie pracy naukowej”. Na tej podstawie uznano „za zbędne dalsze opracowanie i rozmowy z nim”. Wyrejestrowany został 2 V 1970 r. (zob. AIPN Kr, 009/7993, Teczka personalna kandydata na tajnego współpracownika pseudonim „Roma”, Raport, Kraków 9 IV 1970, k. 85). Według zapisów ewidencyjnych oraz zapisów w dziennikach rejestracyjnych 16 II 1976 r. ponownie zarejestrowany przez Wydział III WUSW w Krakowie jako kandydat na tajnego współpracownika (nr rej. 16869), wyrejestrowany 23 IX 1977 r. Materiały nie zachowały się. 13 XI 1987 r. po raz kolejny został zarejestrowany, ale tym razem przez Wydział II WUSW w Krakowie jako TW „Górski” (nr rej. Kr 34082). Brak zachowanych materiałów potwierdzających fakt współpracy. Według zapisów ewidencyjnych materiały zostały zniszczone 13 XII 1989 r. (zob. AIPN Kr, 00233/1, Dziennik rejestracyjny, nr 1–12125; AIPN Kr, 00308/1, Dziennik rejestracyjny t. 2, nr 12126–24475; AIPN Kr, 00308/2, Dziennik rejestracyjny t. 4, nr 30049–35510; Zapisy ewidencyjne dotyczące Adama Guły na kartach z kartotek AIPN, 2911/1, AIPN, 2912/1, AIPN Kr, 00142/1, AIPN Kr, 085/1).

²⁶ Jan Bromowicz (ur. 1940) – dr hab. inż., prof. AGH. Od 1964 r. asystent w Zakładzie Złóż Kamienia w Katedrze Złóż Surowców Skalnych na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym AGH. W latach 1996–1999, 1999–2002 prodziekan Wydziału Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska. W latach 1996–2002 kierownik Katedry Złóż Surowców Skalnych, od 2002 r. kierownik Zakładu Surowców Skalnych. Członek Komitetu Nauk Geologicznych PAN, Polskiego Towarzystwa Geologicznego (PTG), FWE. Zob. *Historia AGH*, https://historia.agh.edu.pl/wiki/Jan_Wiktor_Bromowicz (dostęp: 16 II 2023).

osoby związane z Franciszkańskim Zakonem Świeckim. Warto również zaznaczyć, że znaczna część osób działających w ramach FWE zaangażowana była w działalność na rzecz podziemia solidarnościowego lat osiemdziesiątych.

Formy działalności

Działalność FWE, podjętą bezpośrednio po zakończeniu pielgrzymki w październiku 1984 r., można za Włodarczykiem podzielić na trzy okresy: pierwszy – od początku działalności do lata 1989 r., gdy funkcjonowała jako nieformalna wspólnota, drugi – do października 1994 r., gdy nadal funkcjonowała jako nieformalna grupa, ale jej działania były zgodne z prawem, trzeci – od października 1994 r., gdy jako zarejestrowane stowarzyszenie prowadziła w pełni formalną działalność²⁹.

W każdym okresie nieco inaczej wyglądały działania Wspólnoty i na co innego kładziono główny akcent. W niniejszym tekście zwrócono uwagę na pierwszy okres działalności FWE, do lata 1989 r. W tym czasie, szczególnie na początku, mniej więcej do 1987 r., większy nacisk położono na edukacyjny aspekt działalności ekologicznej. Odnosiło się to zarówno do działalności edukacyjnej *sensu stricto*, jak i samoedukacji członków FWE, którzy poprzez regularne spotkania, odbywające się dwa razy w miesiącu, dyskusje, analizy tekstów o treści ekologicznej i wykłady poszerzali swoją wiedzę³⁰. W przedsięwzięciach edukacyjnych podejmowanych przez FWE uczestniczył szereg osób, mieszkańców wsi, miast i miasteczek, które odwiedzano przy okazji prelekcji, spotkań czy też „mszy ekologicznych”. Należy przy tym wyjaśnić, że owa „msza ekologiczna” była to zwykła msza św. połączona z krótką prelekcją o tematyce ekologicznej wygłoszoną przez któregoś członka Wspólnoty tuż

²⁷ Michalina Białecka (1925–2021) – mgr filologii polskiej. Dziennikarka, zatrudniona w Instytucie Wydawniczym PAX, współzałożycielka PKE. Zob. <https://pke-krakow.pl/odeszla-na-wieczna-sluzbe-michalina-bialecka-dla-nas-misia/> (dostęp: 16 II 2023).

²⁸ Krystian Waksmundzki (ur. 1940) – geograf, komendant naczelny Związku Legionistów Polskich (ZLP), komendant główny Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny. Przewodniczący Naczelnego Obywatelskiego Komitetu Uczczenia Pamięci Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza. Organizator krakowskiego Muzeum Czynu Niepodległościowego. W latach 1980–1988 współzałożyciel Komitetu Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego i jego pierwszy prezes. Ze względu na działalność w ZLP był od kwietnia 1982 r. kontrolowany operacyjnie przez Wydział III WUSW w Krakowie w ramach SOS kryptonim „Kopiec”. Materiały tej sprawy zostały przekształcone 15 IV 1985 r. w SOR o tym samym kryptonimie i numerze. Materiały zniszczono 31 XII 1989 r. w jednostce operacyjnej. Zob. *Katalog osób rozpracowywanych*, Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/105534> (dostęp: 17 II 2023).

²⁹ Por. W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna (dokończenie)*, „Tygodnik Salwatorski”, 7 I 1996, nr 1.

³⁰ „Nasze Dzisiaj” 1985, nr 3, s. 100.

po mszy św., bezpośrednio przy ołtarzu lub w salce katechetycznej. Bardzo często prelekcje takie przeradzały się w dyskusje, w czasie których rozwijano niektóre tematy i poruszano przede wszystkim zagadnienia szczególnie interesujące daną grupę³¹.

W pierwszych latach działalności próbowano także zainteresować tematyką ekologiczną księży, zakonników oraz seminariów duchowne. Między innymi przez dwa semestry prowadzono wykłady na ten temat w jednym z krakowskich seminariów. Jednak głównie z powodu przeciążenia programowego studiów oraz obciążeń związanych z pracą księży diecezjalnych FWE skupiła się w tym wypadku na docieraniu do tych środowisk poprzez słowo pisane³². Od jesieni 1987 r., dzięki życzliwości ówczesnego ojca prowincjała Wacława Michalczyka³³, FWE uzyskała możliwość publikowania w biuletynie Prowincji Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych „Nasze Dzisiaj”, docierającym do wszystkich klasztorów franciszkańskich, chociaż już wcześniej w piśmie tym wspomniano o tej Wspólnocie. Poza tym w omawianym okresie FWE informowała o swojej działalności tylko w wydawnictwach drugiego obiegu.

Od numeru 4 pisma „Nasze Dzisiaj” z 1987 r. wprowadzono na stałe dział „Ekologia w duchu św. Franciszka”, gdzie przedstawiano problemy i przemyślenia na tematy związane z szeroko pojętymi sprawami ekologii, a także kalendarium działań FWE. W artykule inauguracyjnym nowy dział Włodarczyk pisał:

Pragniemy, aby ten dział był inspiracją dla Czytelników do zainteresowania się problematyką ekologiczną. Szczególnie zależy nam na tym, aby franciszkanie – kontynuatorzy dzieła św. Franciszka z Asyżu, Patrona ekologów – poznali, pogłęбили i polubili tę tematykę na tyle, by głosząc Słowo Boże, mogli w nie wplatać problemy ekologiczne, trudne do rozwiązania, ale jakże ważne – nie tylko dla naszego narodu, ale dla całego współczesnego świata. Patronat św. Franciszka zobowiązuje. Przede wszystkim dotyczy to rodziny franciszkańskiej. Wielkie znaczenie problemu wymaga

³¹ W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna (dokończenie)*...

³² Ibidem.

³³ Ojciec Wacław Marian Michalczyk OFM (ur. 1945) ukończył Niższe Seminarium Duchowne w Wieliczce oraz sześciolatek studia seminaryjne w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie. 14 VI 1970 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował przez rok jako katecheta w parafii przyklasztornej w Jarosławiu. Następnie przełożeni skierowali go na studia specjalistyczne z teologii do Rzymu, które ukończył z tytułem naukowym doktora. Po powrocie do Polski w 1980 r. pełnił kolejno różne odpowiedzialne urzędy i funkcje w zakonie. Był przez 10 lat rektorem Wyższego Seminarium Duchownego i wychowawcą kleryków w Krakowie, przełożonym całej prowincji zakonnej w Polsce, czyli prowincjałem (dwie kadencje, łącznie 9 lat), również 9 lat należał do rady prowincjalnej i przez 9 lat był przełożonym klasztoru, proboszczem i kustoszem sanktuarium maryjnego w Pilicy. Zajmował się ponadto pracą publicystyczną i wydawniczą oraz tłumaczeniem tekstów, pism z języka włoskiego i francuskiego na język polski. Zob. <https://lugi.parafialnastrona.pl/pochodzacy-kaplani/451> (dostęp: 30 I 2023); <https://www.niedziela.pl/arttykul/7952/nd/Sylwetka> (dostęp: 30 I 2023).

nieustannej pracy w szerzeniu świadomości ekologicznej w całym społeczeństwie. Pracę tę winniśmy podejmować w duchu Franciszkowym: z miłością do Boga Stwórcy i Boga Zbawcy, z miłością do Wszelkiego Bożego Dzieła, którym jest otaczający nas świat³⁴.

W tym miejscu należy wyjaśnić, czym dla FWE była ekologia. Utożsamiano bowiem to pojęcie i rozumiano zgoła odmiennie, niż czynią to współcześni ekolodzy. Wychodząc od definicji słownikowych i ujęć encyklopedycznych, uznawano, że słowo „ekologia”, wywodzące się z greckiego *oikos* (mieszkanie, otoczenie) i *logos* (słowo, nauka), rozszerzyło swoje znaczenie, zwłaszcza przez używanie go w postaci przymiotnikowej, np. „kryzys ekologiczny”, „równowaga ekologiczna”, „świadomość ekologiczna” itp. Stąd też w potocznym rozumieniu słowo „ekologia” przestało ograniczać się do działu nauki, gdyż „zawiera w sobie znacznie więcej treści dotyczącej człowieka, wraz z jego miejscem w przyrodzie i stosunkiem do przyrody”³⁵. Na łamach „Naszego Dzisiaj” pisano o ekologii, że:

[stała się] bardzo modnym płaszczykiem, robi dobre wrażenie na zebraniach i na salonach, pomaga wywołać wzruszenie i głośno wyrażane oburzenie na kolejnych złych ludzi, czy są to myśliwi, czy też niefrasobliwi użytkownicy pestycydów. [...] Martwimy się o brazylijskie puszcze, z których ogałaca się rocznie tysiące kilometrów kwadratowych powierzchni ziemi. [...] Wzywamy więc głośno Brazylię, kraj słabiej rozwinięty, by oszczędziła lasy, a po tym wezwaniu wsiadamy spokojnie do naszego, powodującego zanieczyszczenie, samochodu. [...] Nie chodzi o to, że ekologia proponuje rzeczy nie do przyjęcia. [...] Problem polega na tym, że ekologia mówi prawdę, lecz zapomina o wypowiedaniu jej do końca³⁶.

Uważano, że należy „usunąć z ekologii ów «zalatujący zapaszek» zainteresowania dla przyrody, które wypływa z pobudek egoistycznych, a wzbogacić ją miłością wewnątrz porządku świata”³⁷. Tłumaczono, że ekologia to harmonia z człowiekiem, świat będący „kosmosem”, pokojowa relacja człowieka z przyrodą. Dla FWE myślenie o środowisku nie było tylko myśleniem o przyrodzie, ale też dbałością o człowieka. Dużą wagę przywiązywano do połączenia ekologii, ekonomii i etyki. Stalony-Dobrzański na łamach numeru 4 „Naszego Dzisiaj” z 1988 r. pisał:

Od pewnego czasu uwaga coraz większych grup ludzi koncentruje się na sprawach ekologii. Dlaczego akurat teraz? Propaganda? Moda? Konieczność? Nadchodzące, czy istniejące i atakujące zagrożenia życia? Wszystkie te elementy współdziałają zapewne w tym, że coraz więcej ludzi powtarza słowa „ekologia”, „ekolodzy”. Obok żywo zainteresowanych i ludzi dobrej woli, mnożą się „wykorzystywacze” hasła.

³⁴ W. Włodarczyk, *Ekologia w duchu św. Franciszka. Słowo wstępne*, „Nasze Dzisiaj” 1987, nr 4, s. 179–180.

³⁵ Idem, *Co to jest ekologia?*, „Nasze Dzisiaj” 1987, nr 4, s. 181.

³⁶ *Chrześcijaństwo a środowisko*, „Nasze Dzisiaj” 1990, nr 1, s. 113–114.

³⁷ *Ibidem*, s. 115.

Znajdują oni pożywkę tym łatwiej, że wielu pod słowem „ekologia” chowa coś innego i to bez względu na historyczne już źródło tego określenia³⁸.

Dalej wyjaśniał:

Wydaje mi się dość oczywiste, że ekologia i ochrona przyrody to ząbębajające się ściśle, ale nie tożsame dziedziny. Jakże często używanie słowa „ekologia” w zastępstwie „ochrona środowiska” jest manipulacją! Ogólnie rzecz biorąc „nisza ekologiczna” człowieka to nie tylko woda i powietrze, ale i warunki bytowe, stosunki sąsiedzkie. [...] Jako podstawowy warunek działalności ekologicznej – i to nie tylko w kategoriach moralno-filozoficznych, ale i pragmatycznych – ujawnia się zachowanie cechy, której symbolem jest postawa św. Franciszka³⁹.

W artykule *Cenzura a ochrona środowiska w PRL*, opublikowanym w piśmie „Nasze Dzisiaj” w 1988 r., Krystian Waksmundzki zwracał uwagę, że dla prawidłowej oceny stanu środowiska niezbędne jest kompleksowe, obiektywne i rzetelne rozpoznanie tegoż stanu i zagrożeń.

Dopiero z tak opracowanej diagnozy wylania się koncepcja i metody skutecznego, radykalnego przeciwdziałania. Ale w PRL nie tylko brak jest spełnienia warunku podstawowego, a więc kompleksowego, obiektywnego, rzetelnego rozpoznania stanu środowiska, ale i diagnoza, wynikająca z niepełnych, zafalszowanych czy nieobiektywnych (np. opartych o zliberalizowane tzw. normy) danych, jest również zafalszowana⁴⁰.

Autor tekstu podał też przykłady fałszowania oficjalnych danych na temat zagrożenia środowiska:

O skali zafalszowania danych statystycznych świadczy dobitnie przykład: gdy wielkość emisji gazowej dla całej Polski jest – według danych GUS – określana na ok. 5–6 mln T/rok, to według danych niezależnych, wielkość emisji gazowej dla samego tylko województwa miejskiego krakowskiego przekracza 31 mln T/rok. Zafalszowane lub zatajane są przypadki wystąpienia maksymalnych stężeń (natężeń) skażeń środowiska, wielokrotnie przekraczających NDS (największe dopuszczalne stężenia), awarii ich skutków etc. Zafalszowanie polega często np. na „uśrednianiu” wyników, nieuwzględnianiu wspomnianych maksymalnych stężeń, najbardziej przecież niebezpiecznych dla zdrowia i życia ludzi, czy też niebraniu pod uwagę występujących w środowisku wielu regionów silnie toksycznych składników czy związków, tłumacząc to np. brakiem metody określania tychże. Wypacza się obraz rzeczywisty zagrożeń środowiska, ich przyczyn i skutków, zarówno w skali makro- całego kraju (z uwzględnieniem zagrożeń zewnętrznych, pochodzących z tranzytu z innych krajów), jak i w skali regionalnej czy lokalnej⁴¹.

Waksmundzki przypomniał, że przez szereg lat obowiązywała całkowita blokada informacji na temat zagrożeń powodowanych m.in. przez Hutę

³⁸ F. Stalony-Dobrzański, *Punkt widzenia*, „Nasze Dzisiaj” 1988, nr 4, s. 130.

³⁹ Ibidem, s. 131–132.

⁴⁰ K. Waksmundzki, *Cenzura a ochrona środowiska w PRL*, „Nasze Dzisiaj” 1988, nr 3, s. 127.

⁴¹ Ibidem, s. 128.

Aluminium w Skawinie, Hutę im. Lenina czy Hutę Katowice i inne zakłady. Wskazywał też, że „Z wielu opracowań usuwa się materiały mówiące prawdę o zagrożeniach środowiska, np. z monografii o Babiogórskim Parku Narodowym, wydanej przez Zakład Ochrony Przyrody PAN [*sic!*] usunięto rozdział dotyczący zagrożeń przyrody Parku z motywacją, że ujawnienie tych faktów spowodowałoby... odebranie Babiogórskiemu Parkowi statusu Światowego Rezerwatu Biosfery”⁴². Przypominał, że wydaje się i eksponuje wyłącznie opracowania umiarkowane i wyważone, wypaczające rzeczywisty obraz sytuacji ekologicznej, a wyniki rzetelnych i kompleksowych badań są od lat podważane i określane jako „katastroficzne”. Podkreślał:

Bardzo wymowne jest kwestionowanie wyników badań i oceny stanu zagrożeń środowiska ze strony przedstawicieli władz PRL. Oczywiście, coraz powszechniej znane, udokumentowane zagrożenia środowiska i katastrofę ekologiczną w wielu regionach Polski publicznie kwestionują i usiłują dezawuować wysocy funkcjonariusze PRL (np. J. Urban – minister, rzecznik prasowy rząd; Zdz. Kaczmarek – przewodniczący Państwowej Rady Ochrony Środowiska, sekretarz naukowy PAN; St. Jastrzębski – b. minister, kierownik Urzędu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i wielu innych, jak np. Wł. Grodziński – przewodniczący Rady Ochrony Środowiska Miasta Krakowa). Występuje tu ewidentne zakłamanie w konfrontacji nie tylko z materiałami niezależnymi od oficjalnych czy wynikami interpretacji zdjęć satelitarnych lub lotniczych, ale i w konfrontacji z materiałami Komisji Planowania przy Radzie Ministrów czy KC PZPR. Szkodliwość społeczna i polityczna tego typu wystąpień jest oczywista⁴³.

Waksmundzki wskazywał też na inne rodzaje zakłamania w oficjalnych działaniach. Zaliczył do nich działalność pozorowaną lub pozorną, autocenzurę, instytucję „falszywych ekspertów”, odpowiednią politykę kadrową i właściwy dobór składów osobowych ciał opiniodawczych czy doradczych⁴⁴. Na koniec przestrzegал, że rozmiar zagrożenia i klęski ekologicznej w Polsce są coraz bardziej odczuwalne i mimo blokady informacyjnej ze strony władz przedostają się do świadomości Polaków i opinii światowej.

FWE nie ograniczała swojej działalności tylko do spraw krajowych, ale też nawiązywała kontakty międzynarodowe. Między innymi w dniach 9–10 XI 1986 r. zorganizowała spotkanie z przedstawicielami francuskiego niezależnego ruchu ekologicznego, reprezentowanego przez naukowca i studentów z Sorbony oraz przedstawicielkę związku zawodowego CFDT⁴⁵, zajmującą się problemami ekologicznymi z ramienia związku. Nawiązano kontakty, wymieniono doświadczenia i spostrzeżenia na temat sposobów działalności ruchów ekologicznych w Polsce i we Francji⁴⁶.

⁴² Ibidem, s. 129.

⁴³ Ibidem, s. 130.

⁴⁴ Ibidem, s. 131.

⁴⁵ CFDT – Francuska Demokratyczna Konfederacja Pracy (Confédération française démocratique du travail).

⁴⁶ Spotkanie z ekologami z Francji, „Nasze Dzisiaj” 1986, nr 4, s. 120.

FWE we współpracy z sekcją ekologiczną Franciszkańskiego Zakonu Świeckich oraz Ruchem Ekologicznym św. Franciszka z Asyżu (zwanym w skrócie REFA), prowadzonym przez franciszkanów konwentualnych, w ramach działań edukacyjnych organizowała Ogólnopolskie Sympozja Ekologiczne Katolików Świeckich pod hasłem „Chrześcijanin a świat stworzeń”. Pierwsze z nich odbyło się w dniach 2–3 V 1987 r. w sali tercjarzkiej klasztoru św. Kazimierza w Krakowie. Zanim jednak do niego doszło, ponad pół roku wcześniej, 4 X 1986 r., w liturgiczne wspomnienie św. Franciszka z Asyżu, w tym samym klasztorze oo. Reformatów w Krakowie odbyło się spotkanie przedstawicieli niezależnych ruchów ekologicznych. Informowały o nim ówczesna prasa katolicka w Polsce i zagraniczne rozgłośnie radiowe⁴⁷. Na łamach „Gościa Niedzielnego” pisano wówczas:

Narastające zagrożenie ekologiczne w różnych regionach Polski wywołuje odruch samoobrony, często w postaci spontanicznie tworzących się ruchów dla obrony wspólnego dobra – środowiska naturalnego, jak i własnej egzystencji. Przedstawiciele, którzy przybyli z kilku regionów Polski, zastanawiali się nad kształtem i zadaniami ruchu. Wyraźnie stwierdzono, że chodzi o ruch ekologiczny, a nie organizowanie jakichkolwiek struktur. Spotkania przedstawicieli miałyby charakter roboczy dla koordynacji, wymiany doświadczeń i wspólnego działania. Ruch, który pragnie działać w oparciu o Kościół [...] inspirowany jest przesłankami etyki chrześcijańskiej i społecznego nauczania Kościoła. [...] Poruszano tak ważne sprawy, jak np. konieczność szkolenia ekologicznego. Podmiotem takiego szkolenia byłyby osoby zaangażowane w wychowanie. Chodzi bowiem o możliwe szerokie rozpowszechnianie idei ochrony środowiska naturalnego i włączenie jej do programu wychowawczego⁴⁸.

Zorganizowane w maju 1987 r. sympozjum stanowiło próbę integracji i wymiany doświadczeń różnych środowisk o podobnym charakterze oraz zastanowienia się nad związkami między etyką a ekologią. Udział w nim wziął ówczesny generał Zakonu Braci Mniejszych, o. John Vaughn⁴⁹. W sympozjum

⁴⁷ H. Piecha, *Kościół w roku 1986*, „Gość Niedzielnny” 1987, nr 1, s. 7; *Pierwsze spotkanie przedstawicieli niezależnych ruchów ekologicznych*, „Nasze Dzisiaj” 1986, nr 4, s. 118–119.

⁴⁸ J. Grzesica, *W trosce o wspólne dobro*, „Gość Niedzielnny” 1986, nr 42, s. 3.

⁴⁹ John David Vaughn OFM (1928–2016) – franciszkanin, 116 generał franciszkanów w latach 1979–1991. Do Zakonu Braci Mniejszych wstąpił w San Miguel w Kalifornii, przyjmując imię zakonne Emanuel, którego po pewnym czasie zaprzestał jednak używać. Profesję wieczystą złożył 12 VII 1952 r. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych w seminarium zakonnym w Santa Barbara przyjął święcenia kapłańskie 17 XII 1955 r. Pracował jako duszpasterz w parafii franciszkańskiej w Sacramento. W latach 1957–1962 był formatorem. W latach 1962–1969 studiował na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie. Po powrocie do Stanów Zjednoczonych był wychowawcą nowicjatu, gwardianem, proboszczem oraz opiekunem tercjarzy. W 1973 r. został wybrany na wikariusza prowincjalnego w Santa Barbara, w 1976 r. na prowincjała, a w 1979 r. generała zakonu na kapitule w Asyżu. Urząd ten pełnił przez dwie kadencje, rezydując w Rzymie. W tym czasie odwiedził również prowincje polskie swojego zakonu. W 1991 r., po wyborze nowego generała, powrócił do Ameryki. W 1994 r. wybrany na magistra nowicjatu w San Miguel.

uczestniczyli jako przedstawiciele REFA ojcowie Zbigniew Strzałkowski i Michał Tomaszek⁵⁰ – franciszkanie, zamordowani w 1991 r. przez bojowników Świetlistego Szlaku w Peru, beatyfikowani w grudniu 2015 r.

Większy rozmach i znaczenie zyskało zorganizowane dwa lata później II Sympozjum Ekologiczne, które odbyło się w dniach 29 IV – 1 V 1989 r. Jego celem była wspólna refleksja nad zadaniami świeckich w zakresie działań na rzecz ratowania środowiska naturalnego. Uczestnicy sympozjum modlili się także za przyczyną św. Franciszka – patrona ekologów – w intencjach Ojca Świętego oraz środowiska życia ludzi w ojczyźnie. Sympozjum rozpoczęła uroczysta msza św. celebrowana przez krakowskiego biskupa pomocniczego Stanisława Smoleńskiego⁵¹. W ramach sympozjum zorganizowano sesje dotyczące etyki, gospodarki i wychowania w powiązaniu z ekologią. W części poświęconej etyce ks. prof. Tadeusz Ślipko⁵² wygłosił referat „Etyczne motywacje działań ekologicznych”. Natomiast ks. dr Franciszek Płonka⁵³ omówił

W 2003 r. decyzją przełożonych przeniósł się do klasztoru w Santa Barbara. Zob. *John Vaughn (1928–2016)*, „Studia Franciszkańskie” 2017, nr 27, s. 435–446.

⁵⁰ Zbigniew Strzałkowski OFMConv. (1958–1991) – franciszkanin konwentualny, misjonarz, męczennik oraz błogosławiony Kościoła katolickiego. 1 IX 1979 r. wstąpił do zakonu franciszkańskiego. Po odbyciu nowicjatu w Zakonie Braci Mniejszych Konwentualnych w Smardzewicach, 2 IX 1980 r. złożył pierwszą profesję zakonną, a następnie podjął studia w Wyższym Seminarium Duchownym oo. Franciszkanów w Krakowie. 8 XII 1984 złożył śluby zakonne, 7 VI 1986 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Od 7 VII 1986 do 24 VIII 1988 r. pełnił funkcję wicerektora Niższego Seminarium Duchownego w Legnicy. 30 XI 1988 r. wyjechał na misję, najpierw do Limy, a następnie do Pariacoto w Peru. Michał Tomaszek OFMConv. (1960–1991) – franciszkanin konwentualny, misjonarz i męczennik, błogosławiony Kościoła katolickiego. W latach 1981–1987 student teologii w Wyższym Seminarium Duchownym Franciszkanów w Krakowie. 1 IX 1981 r. złożył pierwszą profesję zakonną, 8 XII 1985 r. przyjął śluby wieczyste, 23 V 1987 r. przyjął święcenia kapłańskie i został skierowany do pracy duszpasterskiej do Pieńska k. Zgorzelca, gdzie posługiwał od 1 VI 1987 do 24 VII 1989 r., po czym wyjechał na misję do Pariacoto w Peru. Zob. m.in.: J.R. Bar, J. Wysoczański, *Znak miłości w Peru. O życiu dwóch misjonarzy franciszkańskich i ich męczeństwie*, Kraków 2015; Z. Gogola, *W peruwiańskie Andy z pokojem i dobrem*, Kraków 2001; W. Bar, *Studzy Boży Zbigniew Strzałkowski i Michał Tomaszek. Męczennicy z Peru*, Kraków 2001; M. Pabis, *Spotkaliśmy świętych. Współcześni męczennicy Chrystusa bł. o. Zbigniew Strzałkowski OFM i bł. o. Michał Tomaszek OFM*, Kraków 2015.

⁵¹ Stanisław Smoleński (1915–2006) – teolog, w latach 1970–1992 biskup pomocniczy krakowski, od 1992 r. biskup pomocniczy senior archidiecezji krakowskiej.

⁵² Tadeusz Ślipko SJ (1918–2015) – prof. nauk humanistycznych, filozof, specjalizujący się w zagadnieniach etycznych. Zajmował się problematyką bioetyki, ekologii, inżynierii genetycznej oraz diagnostyki prenatalnej. W latach 1948–1968 wykładowca na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, 1963–1988 na Papieskim Wydziale Teologicznym (później PAT) w Krakowie, 1965–1988 wykładowca w Katedrze Etyki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej Katolickiej w Warszawie, a w latach 1976–1980 dziekan tegoż wydziału. Zob. G. Polak, *Kto jest kim w Kościele katolickim?*, Warszawa 1996, s. 370; E. Podrez, *Ksiądz Profesor Tadeusz Ślipko – życie i działalność naukowa*, „Studia Philosophiae Christianae” 2004, nr 40/1, s. 11–23.

⁵³ Ksiądz Franciszek Płonka (ur. 1941) – w latach 1974–1992 duszpasterz Duszpasterstwa Akademickiego św. Anny w Krakowie, dziś kapłan diecezji bielsko-żywieckiej, egzorcysta.

zagadnienie „grzechu ekologicznego”. Podczas następnej sesji poruszano zagadnienia dotyczące gospodarki w odniesieniu do ekologii. W ramach ostatniej sesji zaś dyskutowano o wychowaniu i ekologii. Podsumowaniem spotkania było wspólne wyciągnięcie wniosków na temat współdziałania świeckich oraz duszpasterzy w zakresie ekologii.

W obradach II Sympozjum Ekologicznego w Krakowie wzięło udział ok. 150 osób z różnych regionów Polski⁵⁴. Na zakończenie obrad uczestnicy zredagowali listy do Ojca Świętego Jana Pawła II, ministra generalnego Zakonu Braci Mniejszych o. Johna Vaughna oraz do Episkopatu Polski. W liście do papieża dziękowano za jego troskę i uwagę poświęconą szeroko rozumianej ekologii, prosząc jednocześnie o to, by „gdy będzie to możliwe przybliżał wiernym stanowisko Kościoła wobec zagadnień ekologicznych”. Zwracano się z prośbą o apostołskie błogosławieństwo, zapewniając jednocześnie o modlitwie w intencji Ojca Świętego⁵⁵.

W listach do ministra generalnego Zakonu Braci Mniejszych i Episkopatu Polski zwracano uwagę, że chociaż II Sympozjum odbywa się w innych warunkach społeczno-politycznych niż I Sympozjum, to sytuacja gospodarcza, ekologiczna i poziom życia społeczeństwa nie uległy poprawie. Wyrażano nadzieję, że podpisanie porozumień przy okrągłym stole, rejestracja Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność” i NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” sprzyjać będą podjęciu działań nad stworzeniem lepszych warunków społecznych. Uczestnicy II Sympozjum uznali, że ogłoszenie „Listu pasterskiego” Episkopatu Polski w sprawie sytuacji ekologicznej kraju – ukazanie w nim dróg wiodących do ratowania przyrody, uczynienia życia człowieka bardziej godnym w jego własnym środowisku – będzie miało fundamentalne znaczenie dla kształtowania świadomości i postaw proekologicznych wśród osób wierzących. Inny wniosek, który uczestnicy Sympozjum skierowali w liście do Episkopatu, dotyczył wprowadzenia szerszych form edukacji ekologicznej duchowieństwa. Proponowano, by proces interdyscyplinarnej edukacji ekologicznej objął księży, siostry zakonne, nauczycieli i wychowawców. Uważano, że edukacja ekologiczna powinna dotrzeć do parafii. Podkreślano, że należy dążyć do tworzenia ośrodków chrześcijańskiej myśli ekologicznej, które stawałyby się centrami informacyjnymi i wydawniczymi. Praca tych ośrodków rozwijałaby i kształtowała chrześcijańską myśl ekologiczną⁵⁶.

Jako wytyczne i wzorce działań duszpasterskich na rzecz szeroko pojmowanej ochrony środowiska naturalnego, a w nim także środowiska człowieka uznano:

⁵⁴ *II Ogólnopolskie Sympozjum Ekologiczne w Krakowie*, „Nasze Dzisiaj” 1989, nr 2, s. 24–25, 67, 101; *II Ogólnopolskie Sympozjum Ekologiczne Katolików Świeckich „Chrześcijanin a świat stworzeń”*, „Słowo Powszechne” 1989, nr 84, s. 1, 6.

⁵⁵ *List do Ojca Świętego, Kraków 1 V 1989 r.*, „Nasze Dzisiaj” 1989, nr 2, s. 102–103.

⁵⁶ *Wnioski z zakresu etyki i wychowania*, „Nasze Dzisiaj” 1989, nr 2, s. 107–108.

- motywacje etyczne, które należy przenosić w sferę działań ekologicznych, zakładając, że etyka wyprzedza ekologię, że powinna być i jest źródłem inspirującym każdego człowieka, który jest podmiotem tych działań;
- z celem i motywacją tak przyjętych poczynań w zakresie ekologii związany jest autentyczny rozwój człowieka, poszanowanie Bożego zamysłu i zawartego w tym zamysle integralnego dobra człowieka;
- wprowadzenie na trwałe do kalendarza duszpasterskiego w życiu każdej parafii „dni lub tygodni kultury ekologicznej”⁵⁷.

Wspomnieć należy, że podczas II Sympozjum zaprezentowano także dekalog ekologiczny oraz wiersze o treści ekologicznej, stworzone przez uczestników sympozjum. Warto też zwrócić uwagę, że podczas pierwszych sympozjów w dyskusjach między prof. Marią Gumińską⁵⁸ a prof. Stefanem Kozłowskim⁵⁹ – późniejszym ministrem ochrony środowiska, na temat ekorozwoju

⁵⁷ Ibidem, s. 108.

⁵⁸ Maria Gumińska (1928–1998) – prof. medycyny, lekarz, biochemik, ekolog; wieloletni pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Biochemii Lekarskiej, początkowo Akademii Medycznej, a następnie Collegium Medicum UJ, współtwórca Oddziału Analityki Medycznej Wydziału Farmaceutycznego Akademii Medycznej w Krakowie, współorganizator PKE, inicjator i kierownik Wydziału Elektrolizy w Hucie Aluminium w Skawinie. Zob. A. Bilska, P. Laidler, *Maria Gumińska (1928–1998). Profesor biochemii, działacz ekologii i ochrony środowiska*, w: *Złota księga Wydziału Lekarskiego*, t. II, red. J. Grochowski, Kraków 2004, s. 89–97; W.S. Ostrowski, *Profesor Maria Gumińska – wspomnienie*, „Postępy Biochemii” 1999, t. XLV, nr 1, s. 2–3.

⁵⁹ Stefan Kozłowski (1928–2007) – prof., geolog, ekolog, nauczyciel akademicki, taternik. W latach 1948–1951 młodszy asystent na AGH w Krakowie, w latach 1953–1963 zatrudniony w Przedsiębiorstwie Geologicznym w Krakowie na stanowisku głównego inżyniera dokumentacji oraz kierownika działu studiów i projektów. W latach 1963–2007 pracował w Państwowym Instytucie Geologicznym w Warszawie, w latach 1963–1984 kierownik Zakładu Złóż Surowców Skalnych Instytutu Geologicznego. W latach 1968–1989 zasiadał w Państwowej Radzie Ochrony Przyrody, 1981–1990 – Państwowej Radzie Ochrony Środowiska, Państwowej Radzie Gospodarki Przestrzennej, a także Wojewódzkiej Radzie Ochrony Przyrody Województwa Mazowieckiego (2004–2007). W latach 1982–1987 był przewodniczącym Komitetu Inżynierii Środowiska PAN, 1990–2006 – Komitetu „Człowiek i Środowisko” PAN. Członek Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN (1996–1998). Jako nauczyciel akademicki wykładał w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu (1989–1995), Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusku (1995–2004), Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Rozwoju Regionalnego w Falentach (2005–2007). Od 1980 r. należał do NSZZ „Solidarność”. Od 1988 r. członek Komitetu Obywatelskiego (KO) przy przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie, uczestnik obrad okrągłego stołu jako przewodniczący zespołu ekologicznego ze strony opozycyjnej. W latach 1989–1991 poseł na sejm; od 23 XII 1991 do 11 VII 1992 r. minister ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa w rządzie Jana Olszewskiego. Od 1 IX 1992 do 22 XII 1995 r. doradca prezydenta Wałęsy w sprawach ekologii i ochrony środowiska. Był członkiem honorowym PTG (od 1996), Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu (od 2005) oraz Polskiego Towarzystwa Tatrzańskie (od 2007). Zob. *Nasi w Sejmie i w Senacie. Posłowie i senatorowie wybrani z listy Solidarności*, Warszawa 1990, s. 74; *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny*, t. II, Warszawa 1999, s. 490; *W trosce o Ziemię. Księga ku czci profesora Stefana Kozłowskiego*, Lublin 2001; A. Skowroński, *Filozofia zrównoważonego rozwoju w ujęciu Stefana Kozłowskiego*, Warszawa 2002.

wpracowywano postulaty, które delegacja polska zaprezentowała później na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r. Stały się one ogólnym, obowiązującym fundamentem obecnych zasad prawa.

Kolejne sympozja o wspólnych zagadnieniach: ekologia, ekonomia, etyka organizowano cyklicznie co dwa lata: w 1991, 1993, 1995 r. W sumie odbyło się pięć sympozjów. Zapisy referatów, wystąpień panelowych i dyskusji zostały opublikowane⁶⁰.

Inną ważną formą działań FWE i stosowania „franciszkanizmu w praktyce” była działalność charytatywna. Organizowano okolicznościowe imprezy dla dzieci specjalnej troski (ze środowisk zaniedbanych), roztoczono także opiekę nad Domem Pomocy Społecznej im. św. Antoniego przy ul. Krowoderskiej w Krakowie⁶¹. Opieka ta wyrażała się drobnymi upominkami świątecznymi dla pensjonariuszy, wspólnym kołędowaniem w okresie świąt Bożego Narodzenia, a przede wszystkim coroczną organizacją wyjazdów na łono natury. W tym czasie również FWE zapoczątkowała rozdawnictwo leków, pochodzących z darów z Francji i Belgii. W sali tercjarskiej klasztoru oo. Franciszkanów w każdą środę wieczorem, przy współpracy z aptekarzem, dyżurujący członkowie FWE rozdawali leki. Pieczę nad tą nieformalną apteką sprawowały Julia Włodarczyk i Stanisława Frołow⁶². Po leki przychodzili ludzie z różnych

⁶⁰ Archiwum Prowincji Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych (Franciszkanów Reformatorów) w Krakowie: *Chrześcijanin a świat stworzeń. „Co dalej mamy czynić w zakresie ekologii”*: II Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, Kraków 29.04–01.05.1989, Kraków 1990; *Chrześcijanin a świat stworzeń. III Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich*, zebrał i oprac. F. Stalony-Dobrzański, Kraków 1991; *Chrześcijanin a świat stworzeń: etyka – ekologia – ekonomia. IV Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich*, Kraków 1993; *Chrześcijanin a świat stworzeń: etyka – ekologia – ekonomia, ekologia dnia powszedniego. VI Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, Kraków, 17 maja 1997*, oprac. materiałów W. Włodarczyk, Kraków 1997.

⁶¹ *Aby poznać franciszkanizm i ekologię*, „Nasze Dzisiaj” 1986, nr 1, s. 81.

⁶² Stanisława Frołow z d. Łęcznar (1931–2006) – od marca do października 1949 r. członek organizacji niepodległościowej Orleńca, pseud. Rena, aresztowana 7 X 1949 r., wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Rzeszowie z 25 I 1950 r. skazana na 5 lat więzienia i rok pozbawienia praw publicznych i obywatelskich, zwolniona wiosną 1952 r., inżynier elektryk w Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Surowców Chemicznych w Krakowie. 22 XII 1981 r. została pozyskana do współpracy przez Wydział II KWMO w Krakowie jako TW „Elektryk”, zarejestrowana 30 XII 1981 r. (nr rej. Kr 25518), „jako jednostka sygnalizacyjna w stosunku do pracownika konsulatu USA, z którym utrzymywała kontakt. Po wyjeździe w/wym. pracownika amerykańskiego z Polski TW odmówiła współpracy tłumacząc się tym, że bardzo przeżywa kontakty z nami, a na poprzednie spotkania zgodziła się tylko dlatego, że utrzymywała kontakt z osobą nas interesującą. Ponieważ osoba ta już wyjechała uważa naszą umowę za rozwiązaną Mimo ponowienia próby kontaktu z ps. «Elektryk», wym. na dalsze spotkania nie wyraziła zgody” (AIPN Kr, 009/9584, t. 1/pdf, Tezcza personalna tajnego współpracownika pseud. „Elektryk” dot. Stanisławy Frołow, Postanowienie o rozwiązaniu współpracy, k. 9). W dokumencie z 28 XII 1983 r. odnotowano, że „w okresie od grudnia 1981 r. do września 1982 r. odbyto 6 spotkań” (ibidem, Charakterystyka TW ps. „Elektryk”

środowisk, o różnym statusie materialnym i społecznym. Leki wydawano bezpłatnie, ale można też było składać dobrowolne datki, które później przeznaczano na działalność Wspólnoty⁶³.

Działalność edukacyjna i charytatywna wiązała się z działalnością formacyjną Wspólnoty zbierającej się raz w miesiącu, a także na spotkaniach opłatkowych, a z okazji Świąt Zmartwychwstania Pańskiego na wspólnej adoracji Grobu Bożego, a następnie na tzw. święconym. Co roku, 4 października, w dniu patrona św. Franciszka organizowano spotkania modlitewne.

Podsumowanie

FWE, działająca przy kościele pw. św. Kazimierza Królewicza w Krakowie, określana niekiedy jako duszpasterstwo ekologów, była specyficzną wspólnotą. Łączyła ich szeroko pojęta myśl ekologiczna i ogólnoludzka. Były to osoby z różnych środowisk, w każdym wieku, odmiennie uformowane pod względem duchowym, którym ojcowie reformaci zapewniali opiekę duchową, zarówno zbiorową, jak i indywidualną. Przy czym należy zaznaczyć, że ojcowie nigdy nie narzucali swojej opieki duszpasterskiej. Służyli tym, którzy o to prosili. Chociaż głównym powodem powstania grupy było zapobieganie katastrofie ekologicznej w różnych regionach Polski, FWE przyświecały też inne cele: podejmowanie problemów ekologicznych (np. samokształcenie ekologiczne), organizowanie sympozjów krajowych dla propagowania idei dotyczących potrzeb ochrony środowiska naturalnego, rozwój formacji ekologicznej, zwłaszcza wśród katechetów i wszystkich odpowiedzialnych za formację młodych oraz propagowanie postawy szacunku wobec przyrody.

Niewątpliwie FWE w przedstawionym tu pierwszym okresie działalności, do 1989 r., realizowała wyznaczone cele, wcielając w życie szeroko pojętą myśl ekologiczną św. Franciszka z Asyżu, zwracając przy tym uwagę na stronę etyczną i duchową. Odegrała ważną rolę w informowaniu i formowaniu świadomego społeczeństwa, również po 1989 r.

---

nr rej. 25518, Kraków 28 XII 1983 r.). Z analizy teczki pracy TW „Elektryk” wynika, że w czasie tych spotkań nie przekazywała interesujących SB informacji lub odmawiała spotkań (ibidem, t. 2/pdf, Teczka pracy tajnego współpracownika pseud. „Elektryk” dot. Stanisławy Frołow). W dokumentach odnotowano, że 6 VIII 1984 r. „materiały zakończone z powodu odmowy współpracy”. 7 VIII 1984 r. złożono w archiwum Wydziału „C” WUSW w Krakowie (AIPN Kr, 00233/2, Dziennik rejestracyjny, nr 24476–30048; Zapisy ewidencyjne dotyczące Stanisławy Frołow na kartach z kartotek AIPN, 2911/1, AIPN Kr, 00142/1, AIPN, Kr 085/1).

⁶³ W. Włodarczyk, *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna (dokończenie)*...

Streszczenie

Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna przy kościele pw. św. Kazimierza Królewicza w Krakowie zawiązała się jesienią 1984 r. Jej genezy szukać należy jednak we wrześniu 1980 r., kiedy to w okresie solidarnościowego zrywu w tym mieście powstała niezależna organizacja ekologiczna pod nazwą Polski Klub Ekologiczny. Jako pierwszy w bloku państw socjalistycznych otwarcie sprzeciwił się traktowaniu środowiska jako dobra niczyjego, stanowiącego wartość drugorzędną w stosunku do gospodarki kraju.

FWE była specyficzną wspólnotą, o różnorodnym składzie pod względem wiekowym i społecznym. Koncentrowała się na współpracy z sekcją ekologiczną Franciszkańskiego Zakonu Świeckich, działalności edukacyjnej i charytatywnej. Odegrała ważną rolę w informowaniu i formowaniu świadomego społeczeństwa, również po 1989 r.

The Franciscan Ecological Community at St Casimir the Prince (or the Reformed Franciscans) Church in Cracow between 1984 and 1989

The Franciscan Ecological Community at St Casimir the Prince Church in Cracow was founded in the autumn of 1984. However, its origins lie in September 1980, when, during the Solidarity uprising, an independent ecological organisation was established in Cracow under the name of the Polish Ecological Club. It was the first organisation in the bloc of socialist countries to openly oppose the treatment of the environment as a no-man's land, a secondary value in relation to the country's economy.

The Franciscan Ecological Community was a specific community with a diverse age and social background. It focused on cooperation with the environmental section of the Secular Franciscan Order and educational and charitable activities. It played a crucial role in educating and shaping in informed society, also after 1989.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Prowincji Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych (Franciszkanów Reformatorów) w Krakowie

Chrześcijanin a świat stworzeń. „Co dalej mamy czynić w zakresie ekologii”: II Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, Kraków 29.04-01.05.1989, Kraków 1990.

Chrześcijanin a świat stworzeń. III Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, zebrał i oprac. F. Stalony-Dobrzański, Kraków 1991.

Chrześcijanin a świat stworzeń: etyka – ekologia – ekonomia. IV Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, Kraków 1993.

Chrześcijanin a świat stworzeń: etyka – ekologia – ekonomia, ekologia dnia powszedniego. VI Ogólnopolskie Sympozjum Katolików Świeckich, Kraków, 17 maja 1997, oprac. materiałów W. Włodarczyk, Kraków 1997.

Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie

37/51786, Akta paszportowe Władysława Włodarczyka

009/7993, Teczka personalna kandydata na tajnego współpracownika pseudonim „Roma”

009/9584, t. 1/pdf, Teczka personalna tajnego współpracownika pseud. „Elektryk” dot. Stanisławy Frołow

009/9584 t. 2/pdf, Teczka pracy tajnego współpracownika pseud. „Elektryk” dot. Stanisławy Frołow

00233/1, Dziennik rejestracyjny, nr 1–12125
00308/1, Dziennik rejestracyjny t. 2, nr 12126–24475
00308/2, Dziennik rejestracyjny t. 4, nr 30049–35510
00233/2, Dziennik rejestracyjny, nr 24476–30048
Zapisy ewidencyjne dotyczące Adama Guli
Zapisy ewidencyjne dotyczące Stanisławy Frołow

Źródła drukowane

Czornobylska tragedia. Dokumenty i materiały, red. N. Baranowska, Kijów 1996.
Strzyżewski T., *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015.

Prasa

„Nasze Dzisiaj” 1985–1990
„Słowo Powszechne” 1989

Relacje

Relacja Jadwigi Wojas, Kraków, 27 IV 2016, nagranie w zbiorach autorki
Relacja Henryka Brancewicza, Kraków 4 V 2016, nagranie w zbiorach autorki

Opracowania

Bar J.R., Wysoczański J., *Znak miłości w Peru: o życiu dwóch misjonarzy franciszkańskich i ich męczeństwie*. Kraków 2015.
Bar W., *Studzy Boży Zbigniew Strzałkowski i Michał Tomaszek. Męczennicy z Peru*, Kraków 2001.
Baranowska N., *Ispytanie Czernobylem*, Kijów 2016.
Białecka M., *Refleksje o powstaniu Polskiego Klubu Ekologicznego*, w: *Przez ekologię do wolności. Ruch ekologiczny a 25 lat przemian – refleksje na 25-lecie odzyskania suwerenności Polski*, red. A. Kassenberg, Warszawa 2014, s. 12–17.
Bilska A., Laidler P., *Maria Gumińska (1928–1998). Profesor biochemii, działacz ekologii i ochrony środowiska*, w: *Złota księga Wydziału Lekarskiego*, t. II, red. J. Grochowski, Kraków 2004, s. 89–97.
Brown K., *Czarnobyl. Instrukcje przetrwania*, tłum. T. Gałązka, Wołowiec 2019.
Daniloff N., *Chernobyl and Its Political Fallout: A Reassessment*, „Demokratizatsiya. The Journal of Post-Soviet Democratization” 2004, t. XII, nr 12, s. 117–132.
Domke R., *Ekologia i ochrona środowiska w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Humanities and Social Sciences” 2018, t. XXIII, nr 3, s. 31–50.
Dworaczek K., *W cieniu radioaktywnej chmury. Konsekwencje katastrofy czarnobylskiej w Polsce*, Wrocław–Warszawa 2022.
Dworaczek K., *Władze Związku Sowieckiego wobec katastrofy czarnobylskiej*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2020, t. LV, z. 1, s. 155–176.
Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976–1989, t. I, red. M. Łątkowska i in., Warszawa 2010.
Geist E., *Political Fallout: The Failure of Emergency Management at Chernobyl*, „Slavic Review” 2015, t. LXXIV, nr 1, s. 104–126.
Gogola Z., *W peruwiańskie Andy z pokojem i dobrem*, Kraków 2001.
Grzesica J., *W trosce o wspólne dobro*, „Gość Niedzielny” 1986, nr 42, s. 3.
Higginbotham A., *Midnight in Chernobyl. The Untold Story of the World’s Greatest Nuclear Disaster*, London 2019.

- Higginbotham A., *O północy w Czarnobylu*, tłum. R. Filipowski, Kraków 2019.
- Jaroszyńska A., *Chernobyl. The Forbidden Truth*, Lincoln 1995.
- John Vaughn (1928–2016), „Studia Franciszkańskie” 2017, nr 27, s. 435–446.
- Kamiński Ł., *Eko-opozycja*, „Tygodnik Powszechny”, 17 IV 2011, nr 16 (dodatek spec.: „Natura, człowiek, bunt”, red. M. Olszewski, Ł. Kamiński, W. Pięciak).
- Leatherbarrow A., *Chernobyl. 01:23:40*, [b.m.w.] 2016.
- Marples D.R., *The Social Impact of the Chernobyl Disaster*, Houndmills–Basingstoke–London 1988.
- Medvedev G., *The Truth about Chernobyl*, New York 1991.
- Nasi w Sejmie i w Senacie. Posłowie i senatorowie wybrani z listy Solidarności*, Warszawa 1990.
- Ostrowski W.S., *Profesor Maria Gumińska – wspomnienie*, „Postępy Biochemii” 1999, t. XLV, nr 1, s. 2–3.
- Pabis M., *Spotkaliśmy świętych. Współcześni męczennicy Chrystusa: bł. o. Zbigniew Strzałkowski OFM i bł. o. Michał Tomaszek OFM*, Kraków 2015.
- Piecha H., *Kościół w roku 1986*, „Gość Niedzielny” 1987, nr 1, s. 7.
- Plochy S., *Czarnobyl. Historia nuklearnej katastrofy*, tłum. M. Fedyszak, Kraków 2019.
- Podrez E., *Ksiądz Profesor Tadeusz Ślipko – życie i działalność naukowa*, „Studia Philosophiae Christianae” 2004, nr 40/1, s. 11–23.
- Polak G., *Kto jest kim w Kościele katolickim?*, Warszawa 1996.
- Read P.P., *Czarnobyl. Zapis faktów*, tłum. J. Kubowski, Warszawa 1996.
- Skotnicki E., *Ekologia à la PRL*, „Czasypismo” 2014, nr 2, s. 77–84.
- Skowroński A., *Filozofia zrównoważonego rozwoju w ujęciu Stefana Kozłowskiego*, Warszawa 2002.
- Szeliga M., *Z widokiem na Skawinę*, „Tygodnik Powszechny”, 15 IV 2011, nr 16 (dodatek spec.: „Natura, człowiek, bunt”, red. M. Olszewski, Ł. Kamiński, W. Pięciak).
- W trosce o Ziemię. Księga ku czci profesora Stefana Kozłowskiego*, Lublin 2001.
- Włodarczyk W., *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna*, „Tygodnik Salwatorski”, 24 XII 1995, nr 52/53.
- Włodarczyk W., *Franciszkańska Wspólnota Ekologiczna (dokończenie)*, „Tygodnik Salwatorski”, 7 I 1996, nr 1.
- Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny*, t. II, Warszawa 1999.

Netografia

- Historia AGH*, https://historia.agh.edu.pl/wiki/Adam_Gu%C5%82a, https://historia.agh.edu.pl/wiki/Jan_Wiktor_Bromowicz (dostęp: 16 II 2023)
- <http://www.wolaniecom.parafia.info.pl/?p=main&what=151> (dostęp: 30 I 2023)
- <http://zgpke.pl/o-nas/> (dostęp: 8 II 2023)
- <https://lugi.parafi.alnastrona.pl/pochodzacy-kaplani/451> (dostęp: 30 I 2023)
- <https://ofm.krakow.pl/cms/index.php?page=ukraina---serednie> (dostęp: 30 I 2023)
- <https://pke.krakow.pl/odeszla-na-wieczna-sluzbe-michalina-bialecka-dla-nas-misia/> (dostęp: 16 II 2023)
- <https://www.niedziela.pl/artukul/7952/nd/Sylwetka> (dostęp: 30 I 2023)
- https://www.pine.org.pl/wp-content/uploads/pdf/przez_ekologie_do_wolnosci.pdf (dostęp: 25 I 2023)
- <https://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/kraj/o-rufin-maryjka-ofm-referentem-wydzialu-zakonnego-w-krakowie-97312/> (dostęp: 30 I 2023)
- Katalog osób rozpracowywanych*, Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/556701> (dostęp: 14 II 2023); <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/105534> (dostęp: 17 II 2023)

Cecylia Kuta – dr hab. nauk humanistycznych; naczelnik Oddziałowego Biura Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie, adiunkt na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Zajmuje się badaniami dziejów organizacji katolików świeckich po II wojnie światowej oraz środowisk twórczych i opozycji w PRL. E-mail: k.cecylia@interia.pl.

Cecylia Kuta – PhD in humanities; head of the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance in Krakow, assistant professor at the Pontifical University of John Paul II in Krakow. Her research focuses on the history of lay Catholic organisations after the Second World War and the intellectual and opposition circles in the People's Republic of Poland. E-mail: k.cecylia@interia.pl.